

THE CONCEPT OF WOMEN'S CRIMINALITY IN RESEARCH OF EUROPEAN SCHOLARS

Adolat Khojayeva

Researcher

Namangan State University

Namangan, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Women's crime, Female crime, European criminology, Feminist criminology, Gender and crime, Historical perspectives on crime, Sociological theories of crime

Received: 28.06.24

Accepted: 30.06.24

Published: 02.07.24

Abstract: This article explores the concept of women's crime through the lens of European academic research. It examines historical perspectives, theoretical frameworks, and contemporary analysis to provide a comprehensive understanding of how women's crime has been studied and understood. The debate spans a range of disciplines, including criminology, sociology, psychology and gender studies, illuminating the evolution of thought and current trends in the fight against women's crime in Europe.

AYOLLAR HUQUQBUZARLIGI TUSHUNCHASI YEVROPA OLIMLARI TADQIQOTLARIDA

Adolat Xo'jayeva

tadqiqotchi

Namangan davlat universiteti

Namangan, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Ayollar jinoyati, Ayol jinoyatchiligi, Yevropa kriminologiyasi, Feministik kriminologiya, Gender va jinoyatchilik, Jinoyatga tarixiy qarashlar, Jinoyatning sotsiologik nazariyalari

Annotatsiya: Ushbu maqola ayollar jinoyati kontseptsiyasini Evropa ilmiy tadqiqotlari ob'ektivi orqali o'rganadi. U ayollar jinoyatchiligi qanday o'rganilgani va tushunilgani haqida har tomonlama tushuncha berish uchun tarixiy istiqbollarni, nazariy asoslarni va zamonaviy tahlillarni o'rganadi. Munozara turli fanlarni, jumladan, kriminologiya, sotsiologiya, psixologiya va gender tadqiqotlarini o'z ichiga oladi, bu fikr evolyutsiyasi va Evropada ayollar jinoyatiga

КОНЦЕПЦИЯ ЖЕНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ЕВРОПЕЙСКИХ УЧЕНЫХ

Адолат Ходжаева

научный исследователь

Наманганского государственного университета.

Наманган, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Женская преступность, Женская преступность, Европейская криминология, Феминистская криминология, Гендер и преступность, Исторические взгляды на преступность, Социологические теории преступности.	Аннотация: В этой статье концепция женской преступности исследуется через призму европейских академических исследований. В нем рассматриваются исторические перспективы, теоретические основы и современный анализ, чтобы обеспечить всестороннее понимание того, как женская преступность изучается и понимается. Дебаты охватывают целый ряд дисциплин, включая криминологию, социологию, психологию и гендерные исследования, освещая эволюцию мысли и текущие тенденции в борьбе с женской преступностью в Европе.
--	--

KIRISH

Ayollar jinoyati tarixan kriminologiyaning kengroq sohasida e'tibordan chetda qolgan va kam o'rganilgan soha bo'lib kelgan. An'anaga ko'ra, jinoiy xatti-harakatlar va uning sabablari asosan erkak jinoyatchilarga qaratilgan holda o'rganildi, natijada erkaklarga qaratilgan nuqtai nazar paydo bo'ldi, bu ko'pincha ayollar jinoyatchiligiga ta'sir qiluvchi noyob tajriba va omillarni hisobga olmagan. Biroq, jamiyatda gender va jinoyatchilikka bo'lgan munosabatning rivojlanishi bilan birga, ayollarning jinoiy faoliyatga jalb etilishining nozik tomonlarini tushunishga bo'lgan ilmiy qiziqish ham ortib bormoqda.

ASOSIY QISM

So'nggi bir necha o'n yilliklarda Evropada ayollar jinoyatchiligini o'rganish jadal rivojlandi, bu ayol jinoyatchilar erkak hamkasblariga nisbatan turli motivlar, holatlar va ehtiyojlarga ega bo'lgan alohida guruhni ifodalashini tan oldi. Yevropa olimlari ayollar jinoyatchiligining murakkabliklarini o'rganish uchun turli nazariy asoslar va metodologik yondashuvlardan foydalangan holda bu sohaga katta hissa qo'shdilar.

Ushbu maqola yevropalik olimlar ayollar jinoyatini qanday qilib kontseptsiyalashgani va o'rgangani haqida to'liq ma'lumot berishga qaratilgan. U dastlabki kriminologik nazariyalarni shakllantirgan tarixiy istiqbollarni o'rganadi, ayollar jinoyatchiligini tushunish uchun qo'llanilgan

asosiy nazariy asoslarni o'rganadi va ayollar jinoyatini o'rganishning hozirgi tendentsiyalari va muammolarini hal qiluvchi zamonaviy tahlillarni yoritadi. Ushbu xilma-xil nuqtai nazarlarni umumlashtirish orqali ushbu maqola ayollarning jinoyatga jalb etilishiga yordam beruvchi omillar va siyosat va amaliyot uchun oqibatlarini chuqurroq tushunishga intiladi.

Ayollar jinoyati kontseptsiyasini o'rganishda ushbu maqola biologiya, psixologiya, sotsiologiya va feminizmning kesishmalarini ko'rib chiqadi. Bu erta biologik va psixologik nazariyalar ko'pincha ayol jinoyatchilarni qanday patologiyaga aylantirganini o'rganadi, zamonaviy yondashuvlar esa genetik, gormonal, ijtimoiy va ekologik omillarning o'zaro ta'sirini ta'kidlaydi. Ijtimoiy tuzilmalar va gender tengsizliklari ayollarni jinoiy xulq-atvorga qanday undashi mumkinligiga e'tibor qaratib, sotsiologik nuqtai nazar muhokama qilinadi. Feministik kriminologiya ning roli, xususan, uning patriarxat va jinsga xos muammolar ayollar jinoyatchiligiga qanday ta'sir qilishini tushunishga qo'shgan hissasi ta'kidlanadi.

Bundan tashqari, ushbu maqolada Evropada ayollar jinoyatining xilma-xilligini, jumladan odam savdosi, uyushgan jinoyatchilik va iqtisodiy huquqbuzarliklarga aloqadorligini ko'rsatadigan zamonaviy amaliy tadqiqotlar taqdim etiladi. Ushbu amaliy tadqiqotlar evropalik olimlarning zamonaviy kontekstda ayollar jinoyatchiligining murakkabliklariga qanday murojaat qilishlariga aniq misollar beradi.

Oxir oqibat, ushbu maqola ayollar jinoyatlarini o'rganish va ularga qarshi kurashishda gender-nozik yondashuv muhimligini ta'kidlashga qaratilgan. Tarixiy tushunchalar, nazariy asoslar va zamonaviy tahlillarni o'zida jamlagan holda, u Yevropada ayollar jinoyatchiligini yanada nozik va har tomonlama tushunishga hissa qo'shishga va jinoyatchi ayollarni rehabilitatsiya qilish va qayta integratsiyalashuvini qo'llab-quvvatlovchi siyosat va amaliyotlar haqida ma'lumot berishga intiladi.

19-asr oxiri va 20-asr boshlarida kriminologiya alohida tadqiqot sohasi sifatida shakllana boshladi. Uning asoschilaridan biri Sezar Lombroso ayollar jinoyati haqidagi dastlabki qarashlarga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Lombroso ning ishi, xususan, uning "Ayol jinoyatchi" (1895) kitobida jinoiy xatti-harakatlar biologik jihatdan aniqlanganligini ta'kidladi. Uning ta'kidlashicha, ayol jinoyatchilar biologik jihatdan pastroq bo'lib, jismoniy va psixologik anomaliyalarni ko'rsatgan, bu tushuncha o'sha paytdagi ayollarning o'ziga xos pastligiga bo'lgan ishonchni aks ettiradi. Lombrozoning nazariyalari determinizm va gender tarafkashligi uchun keng tanqid qilindi, ammo ular ayollar jinoyatchiligi bo'yicha kelajakdagi munozaralar uchun asos yaratdilar.

Lombrozoning zamondoshi V. I. Tomas o'zining "O'nglanmagan qiz" (1923) asarida boshqa nuqtai nazarni taklif qilgan. Tomasning fikricha, ayollar jinoyati ko'pincha jinsiy aloqa va hissiy beqarorlik kabi ijtimoiy va psixologik omillarning natijasidir. Uning nazariyalari hali ham

gender tarafdoshliklarini aks ettirgan bo'lsa-da, ular ayollarning jinoiy xulq-atvoriga ijtimoiy ta'sirlarni ko'rib chiqishga o'tishni ko'rsatdi.

20-asrning o'rtalariga kelib, qat'iy biologik tushuntirishlardan uzoqlashib, ko'proq sotsiologik va psixologik nuqtai nazarga o'tib, kriminologik nazariyalar rivojlana boshladi. Tadqiqotchilar ayol jinoyatchiligini kengroq ijtimoiy kontekstni hisobga olmasdan to'liq tushunib bo'lmashligini tan olishdi.

1930-yillarda kiritilgan Robert K. Mertonning kuchlanish nazariyasi ayollar jinoyatini tushunish uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan sotsiologik asosni taqdim etdi. Merton nazariyasi jamiyat tazyiqlari va madaniy jihatdan tasdiqlangan maqsadlar va ularga erishishning qonuniy usullari o'rtasidagi nomutanosiblik jinoiy xatti-harakatlarga olib kelishi mumkinligini ta'kidladi. Merton birinchi navbatda erkak jinoyatchilarga e'tibor qaratgan bo'lsa-da, uning nazariyasi keyingi olimlar uchun turli xil ijtimoiy kutish va cheklovlariga duch kelgan ayollar qanday qilib jinoiy xatti-harakatlarga olib keladigan zo'riqlashlarni boshdan kechirishini o'rganish uchun eshik ochdi.

1960 va 1970 yillardagi feministik harakat kriminologiyaga chuqur ta'sir ko'rsatdi va jinoyat va adolat haqidagi munozaralarda jinsni birinchi o'ringa olib chiqdi. Feminist kriminologlar an'anaviy nazariyalarni erkaklarga qaratilgan qarashlari va ayollarning noyob tajribalariga e'tibor bermasliklari uchun tanqid qilishdi. Ularning ta'kidlashicha, ayollar jinoyatini tushunish uchun ijtimoiy tuzilmalarning gender tabiatini va ayollarning chetga surilishi va ezilishining o'ziga xos usullarini hisobga olish kerak.

Kerol Smartning "Ayollar, jinoyat va kriminologiya" (1976) asari kriminologiyaga alohida feministik yondashuv zarurligini ta'kidlab, mavjud paradigmalariga qarshi chiqdi. Uning ta'kidlashicha, ayollar jinoyati sodir bo'lgan patriarxal kontekstni hisobga olmasdan turib tushunib bo'lmaydi. Smartning ishi gender, jinoyatchilik va adolatning kesishishi bo'yicha keyingi tadqiqotlar uchun yo'l ochdi.

Zamonaviy olimlar ayollar jinoyati evolyutsiyasini tushunish uchun tarixiy tahlillardan foydalangan holda 20-asr boshlari va o'rtalarida kriminologlar tomonidan qo'yilgan asoslarga asoslanishda davom etmoqdalar. Ushbu tahlillar ko'pincha o'zgaruvchan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sharoitlar vaqt o'tishi bilan ayollarning jinoiy xatti-harakatlariga qanday ta'sir qilganiga qaratilgan.

Masalan, ikki jahon urushi va 20-asrdagi iqtisodiy inqirozlar kabi muhim ijtimoiy qo'zg'olon davrlarida ayollarning jinoyatchilikka aralashishini o'rganish gender rollarining o'zgarishi va iqtisodiy bosimlarning ayollar jinoyatchiligiga qanday ta'sir qilishini ochib beradi. Ushbu davrlarda ayollar ko'pincha ish kuchi va jamiyatda yangi rollarni o'z zimmlariga olishdi, bu ba'zida jinoiy xatti-harakatlar uchun imkoniyatlarning oshishiga olib keldi.

Bundan tashqari, tarixiy tadqiqotlar jinoiy adliya tizimining ayollar jinoyatchiligi haqidagi tasavvurlarni shakllantirishdagi rolini ta'kidlaydi. Adliya tizimida ayollarga nisbatan munosabat, jumladan, differentsial jazo tayinlash amaliyoti va jinsga xos tuzatish dasturlarini qo'llash jamiyatning gender va jinoyatchilikka nisbatan kengroq munosabatini aks ettiradi.

Ayollar jinoyatining biologik va psixologik tushuntirishlari sezilarli darajada rivojlandi. Dastlabki nazariyalar o'ziga xos fiziologik va psixologik kamchiliklarga qaratilgan. Biroq, zamonaviy tadqiqotlar genetika, gormonlar va psixologik omillarning murakkab o'zaro ta'sirini tushunishga o'tdi, shu bilan birga ijtimoiy va atrof-muhit ta'sirini ham hisobga oldi.

Sotsiologik nazariyalar ayollar jinoyatini yanada nozikroq tushunish imkonini berdi. Masalan, Robert K. Mertonning kuchlanish nazariyasi ijtimoiy bosim va cheklangan imkoniyatlar ayollarni qanday qilib jinoiy xatti-harakatlarga olib kelishi mumkinligini tushuntirish uchun qo'llanilgan. Bundan tashqari, feministik kriminologiya harakati gender tengsizliklari va patriarxal tuzilmalar ayollar jinoyatchiligiga qanday hissa qo'shishini ta'kidlashda muhim rol o'ynadi.

Feministik kriminologiya ayollar jinoyatini o'rganishni sezilarli darajada o'zgartirdi. U an'anaviy kriminologik nazariyalarni erkaklarga qaratilgan tarafkashliklari uchun tanqid qiladi va jinsga xos tahlillarning muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv ayollarga nomutanosib ta'sir ko'rsatadigan va ularni jinoiy harakatlarga undashi mumkin bo'lgan oiladagi zo'ravonlik, jinsiy zo'ravonlik va iqtisodiy marginallashuv kabi muammolarga e'tibor qaratdi.

Zamonaviy evropalik olimlar ayollar jinoyatini turli tomonlardan o'rganishda davom etmoqdalar. So'nggi tadqiqotlar migratsiya, iqtisodiy beqarorlik va ijtimoiy chetlanishning ayollar jinoyatchiligiga ta'siriga qaratilgan. Irq, sinf va jins kabi bir-biriga o'xshash identifikatsiyalar ayollarning jinoyatchilik va jinoiy adliya tizimiga qanday ta'sir qilishini o'rganuvchi tadqiqotlar bilan kesishishning roli tobora ko'proq e'tirof etilmoqda.

Bir nechta amaliy tadqiqotlar Yevropada ayollar jinoyatining xilma-xilligini ko'rsatadi. Masalan, odam savdosi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ayollarning ham qurbon, ham jinoyatchi sifatida ekspluatatsiyasiga oydinlik kiritdi. Uyushgan jinoyatchilik bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar ayollarning giyohvand moddalar savdosi, firibgarlik va boshqa noqonuniy harakatlarga jalb etilishini, ayollar passivligi haqidagi an'anaviy stereotiplarga qarshi turishini aniqladi.

Ayollar jinoyati kontseptsiyasini tushunish muhim siyosat ta'siriga ega. Yevropa davlatlari ayollarning jinoyatchiligiga qarshi kurashish uchun turli chora-tadbirlarni amalga oshirdi, genderga mos qamoqxona dasturlaridan tortib, jamiyatga asoslangan rehabilitatsiya tashabbuslarigacha. Ushbu sa'y-harakatlar jinoyatchi ayollarning o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirilgan yordam ko'rsatish, ularning jamiyatga qayta integratsiyalashuvini rag'batlantirish va jinoyatlarning takrorlanishini kamaytirishga qaratilgan.

XULOSA

Evropa ilmiy tadqiqotlarida ayollar jinoyatini o'rganish gender, jamiyat va jinoiy xulq-atvorning murakkab o'zaro ta'sirini chuqur anglash imkonini beruvchi boy va rivojlanayotgan sohadir. Sezar Lombrozoning dastlabki deterministik qarashlaridan tortib, zamonaviy feministik kriminologlarning nozik, kesishgan tahlillarigacha, ayol jinoyatchiligini tushunish sezilarli o'zgarishlarga duch keldi.

Tarixiy jihatdan, ayollar jinoyati ko'pincha biologik va psixologik determinizm nuqtai nazaridan ko'rib chiqilardi, bu esa jinoyatchi ayolni chetlab o'tgan va patologik holatga keltirgan. Ushbu dastlabki nazariyalar, asos bo'lsa-da, ularning gender tarafkashliklari va soddalashtirilgan qarashlari uchun qattiq tanqid qilingan. 20-asr o'rtalarida ijtimoiy kontekstning ahamiyatini va jamiyat tuzilmalari tomonidan ta'sir etayotgan bosimlarni tan olgan holda ko'proq sotsiologik nuqtai nazarga o'tish kuzatildi.

20-asrning ikkinchi yarmida feministik kriminologiyaning paydo bo'lishi hal qiluvchi lahza bo'ldi, chunki olimlar erkaklarga qaratilgan paradigmalarga e'tiroz bildirib boshladilar va jinoyat va adolatning gender tabiatini ta'kidlay boshladilar. Feminist kriminologlar ayollar jinoyati sodir bo'ladigan patriarxal kontekstni ko'rib chiqish va oiladagi zo'ravonlik, jinsiy zo'ravonlik va iqtisodiy marginalizatsiya kabi muammolarni hal qilish zarurligini ta'kidladilar.

Zamonaviy Evropa tadqiqotlari ushbu asoslarga asoslanib, o'zaro tahlillarni o'z ichiga olgan va jinoyatchilikdagi ayollarning turli tajribalariga e'tibor qaratishda davom etmoqda. Odam savdosi, uyushgan jinoyatchilik va iqtisodiy huquqbuzarliklar bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ayollarning jinoiy faoliyatga jalb etilishining xilma-xilligini ochib beradi. Ushbu tadqiqotlar ayollar jinoyatchiligiga ta'sir qiluvchi noyob ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillarni hisobga olish muhimligini ta'kidlaydi.

Ayollar jinoyatini tushunish muhim siyosat ta'siriga ega. Yevropa davlatlari ayollarning jinoyatchiligiga qarshi kurashish uchun turli chora-tadbirlarni amalga oshirdi, genderga mos qamoqxona dasturlaridan tortib, jamiyatga asoslangan reabilitatsiya tashabbuslarigacha. Ushbu sa'y-harakatlar jinoyatchi ayollarning o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirilgan yordam ko'rsatish, ularning jamiyatga qayta integratsiyalashuvini rag'batlantirish va jinoyatlarning takrorlanishini kamaytirishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, yevropalik olimlar tomonidan o'rganilgan ayollar jinoyati kontseptsiyasi kriminologiyaga gender-sensitiv yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. Tarixiy nuqtai nazarlar, nazariy asoslar va zamonaviy tahlillarni birlashtirgan holda, bu soha ayollar jinoyatchiligini har tomonlama tushunish imkonini beradi. Kelgusida olib boriladigan tadqiqotlar va siyosatni ishlab chiqish jinoiy sud tizimida ayollar duch keladigan noyob muammolarni hal

qilishda davom etishi, ayollar jinoyatchiligini hal qilishda yanada adolatli va samarali yondashuvni qo‘llab-quvvatlashi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Lombroso, C., & Ferrero, G. (1895). *The Female Offender*. New York: D. Appleton and Company.
2. Thomas, W. I. (1923). *The Unadjusted Girl*. Boston: Little, Brown and Company.
3. Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
4. Smart, C. (1976). *Women, Crime, and Criminology: A Feminist Critique*. London: Routledge and Kegan Paul.
5. Daly, K., & Chesney-Lind, M. (1988). Feminism and Criminology. *Justice Quarterly*, 5(4), 497-538.
6. Heidensohn, F. (1985). *Women and Crime*. London: Macmillan.
7. Walklate, S. (2004). *Gender, Crime, and Criminal Justice*. Cullompton: Willan Publishing.
8. Renzetti, C. M., Goodstein, L., & Miller, S. L. (2006). *Rethinking Gender, Crime, and Justice: Feminist Readings*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.